

in de nacht van woensdag op donderdag arriveerde. In totaal kwamen op 6 september en volgende dagen meer dan vijfduizend mannelijke NSB'ers en vrouwen en kinderen van NSB'ers in Westerbork binnen ('in de dichtbevolkte barakken bleek', aldus de NSB'er uit Oudewater, 'dat het verschil tussen mijn en dijn niet bestond, er werd van de kameraden en kameraadskes gegapt, de kleding of luiers die . . . te drogen hingen, waren niet veilig meer') – de vluchtelingen werden op en omstreeks 11 september naar de *Gau Ost-Hannover* overgebracht, weer met extra-treinen van de Nederlandse Spoorwegen.

In totaal legden de NS naar die *Gau*, d.w.z. naar Lüneburg, tot en met zaterdag 9 september 31 extra-treinen in; voordien hadden hele NSB-families met name in de grote steden min of meer moeten kamperen in de z.g. Kringhuizen van de NSB of in gebouwen in de buurt van de stations. Met de treinen (ook de groepen uit de Achterhoek werden afgevoerd) reden talrijke mannelijke NSB'ers mee, maar dezen kwamen niet zomaar de grens over: wie nog geschikt leken voor de militaire dienst, werden er bij controle uitgehaald (dat ging soms met vechtpartijen gepaard) teneinde ingelijfd te worden, hetzij bij de Landstorm (die recruten werden eerst naar de *SS-Schule* te Avegoor verwezen), hetzij, wanneer men boven de militaire leeftijd was, bij de Landwacht. In totaal werden naar het gebied van Lüneburg ca. vijf-en-dertigduizend personen overgebracht en eind '44 bleek dat zich elders in Duitsland nog ca. dertigduizend andere Nederlandse vluchtelingen bevonden. Op hun goeddeels teleurstellende, zelfs grievende ervaringen komen wij in deel 10 b terug.

Ca. vijf-en-zestigduizend vluchtelingen dus – maar dat betekende (de evacuatie was niet verplicht) dat slechts een deel van de oudere NSB'ers of andere 'foute' elementen en van hun vrouwen en kinderen Nederland had verlaten. Te bedenken valt dat voor die evacuatie ook de gezinsleden van Oostfront-vrijwilligers in aanmerking kwamen en van die vrijwilligers was minder dan de helft lid van de NSB. Wij schatten dat het totaal aantal vluchtelingen hoogstens de helft is geweest van diegenen die verlof hadden om te vluchten – er bleven dus in de meeste delen des lands 'foute' gezinnen achter.² Met dat al was de NSB als zodanig praktisch in elkaar gezakt. Mussert had gelast dat de districts-, groeps- en kringleiders ook in het westen des lands op hun post moesten blijven (die functio-

¹ A.v., p. 3. ² In Amsterdam waren eind augustus '44 rantsoen-toeslagkaarten verstrekt aan achtduizend familie- en gezinsleden van Oostfront-vrijwilligers, eind september waren nog ca. 5 000 toeslagkaarten nodig.